

A kállósemjéni Nagy-Mohostó és környéke.

Az elmúlt év augusztusában fedezte fel Dr. Boros Ádám botanikus a Kállósemjén határában levő Mohos tavat, mint olyant, hol a Nyírség utolsó úszólápját megtalálta és számos, botanikai szempontból nevezetes, növény előfordulását állapította meg. E nevezetes természeti ritkaságra fel is hívta a figyelmet a Nyírvidék 218. és 220. számaiban közzétett cikkeiben. A nyírségi szikes területeket kutató és térképező Dr. Strömpl Gábor geologus és nevezett botanikus társaságában a helyszínen megjelenvén, az ott látottak és tapasztaltak elmondása előtt e tó és környéke múltjáról is megemlékezem.

Kállósemjén Szabolcsvármegye közepén, a régi székhelytől, Nagykállótól 7 kilométerre esik keletre. Nevezetes hely volt az Árpádok alatt. A Balog-Semjén nemzetség (a Kállayak őse) ősbirtoka és az alapító nevének főntartója. 1290. előtt Mihály állandóan itt lakik, kuriája is itt volt. E nemzetség egyes tagjai saját érdekükben nevezetesebb helységeiknek vásárl jogot szereztek. Mikor Mihály nagyhatalomban és tekintélyben állott, ő kapott engedélyt 1271-ben, hogy birtokán, a mai Kállósemjénben vásárokat tarthasson. IV. László idejében azt is kivitte, hogy jobbágyságot kivették a megyei hatóságok alól. (Karácsonyi I.: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. K. 188. 194 l.) Egy 1471-ben kelt okirat szerint mint „Oppidum Semjén” említetik.

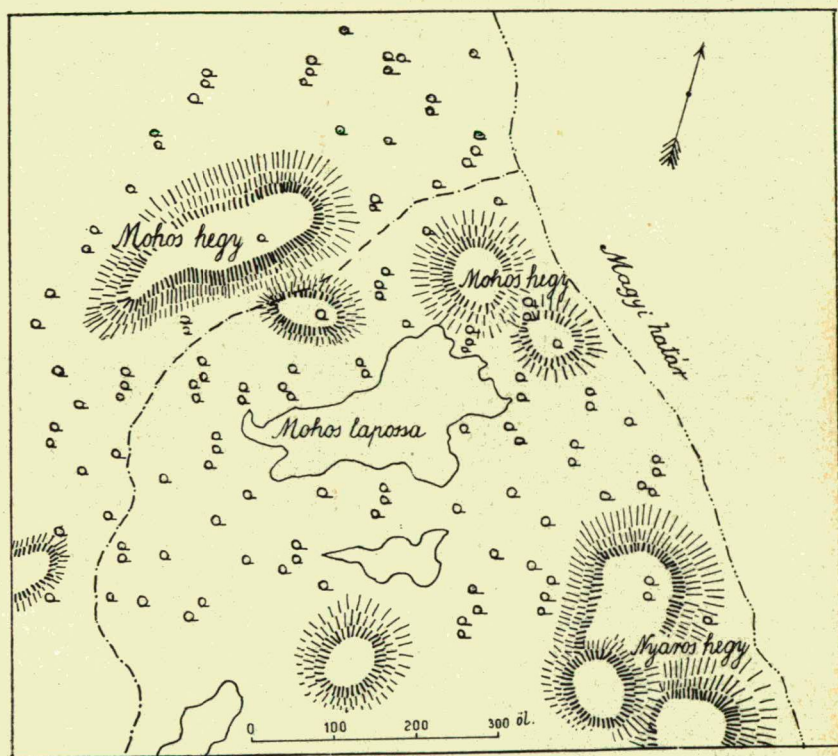
E hajdan jeles hely határában északkeletre, a községtől 3½ kilométerre van a Mohostó a mai Kiserdő mellett. Jó halászó hely lehetett régen, mivel 1320-ban a Gutkeled nemzetség Várdayak alágabeli Aladár fia III. Pelbárt Mohostó nevű birtokát védelmezi a Semjéniekkel szemben. (Karácsonyi i. m. 80. l.)

A nyíregyházi törvényszék irattárában őrzött tagosítási térképek között van e községnek két térképe. Az egyik, a Kállay László, Ferenc és György tényleges birtokainak állapotát feltüntető térkép 1776-ból való, a másik 1866-ból a község úrbéri állományáról készült. E két térkép sokat mondó, beszédes bi-

zonysága úgy a határ, valamint a Mohostó és környéke 150 év előtti állapotának és ez idő alatt történt helyszinváltozásoknak.

Az 1. ábrán bemutatott térképrészleten látható, hogy a szóban levő és Kállay György tulajdonát képező tó még 1776-ban is erdőben, homokdombokkal körülvett mélyedésben terült el és csizmához hasonló alakú volt. Nagy Mohostó nevet viselt. Mellette északkeletről és alig 100 méterre északnyugatról levő két domb neve: Mohos hegy. Délkeletre 480 m. távolságra van a Nyáros hegy. — A Nagy Mohos-tótól délre 150 m. a Kis Mohos-tó, távolabb délkeleti irányban 800 m.-re a Nyárjas rét, délnyugatra 400 m. távolságra Kenderáztató rét, előtte az Oláh kút, kisebb-nagyobb mélyedések, illetve tavak, síkvizek, melyekkel a Nagy Mohos-tó esős időben összefüggésben állott. Erre nézve a tagosítási iratok közt találtam egy 1871. júl. 15-én kelt bizonylatot, mely szerint „Buczaj Demeter bíró, Mogyorósi Péter, Domokos András és Teski István kállósejéni lakosok bizonyítják, hogy a Kenderáztató és Oláhkút a Szöllőárokig egy víz volt, úgy hogy a gyalog emberek is a szőlőárkon belől jártak a Mohosra át és hogy szekérrel teljes lehetetlen volt átjárni, csakis az Ispánmezei országút felé kellett kerülni, ezen vízár 1856., 1857., 1858. és még 1859. években is folytonos állapotban volt, azaz járhatatlan volt ezen hely“.

E régi térképen a Nagy Mohostó alakját mennyire pontosan mérte fel a térképező Vrana István mérnök, az eredeti térképen látható mérési pontok nagy száma eléggé igazolja. A tölgyerdőt azonban kiirtották — valószínűleg az 1800-as évek legelején, vagy még hamarabb, amennyiben Kállósején legöregebb embere az 1830-ban született 96 éves Zámbor Pál sem emlékszik arra — s a tavat körülvevő dombokról elkezdte a szél hordani a fáktól, növényektől felszabadult homokot a tóba. Évről-évre mind nagyobb és nagyobb területet töltött el a tó vizéből úgyannyira, hogy 100 év múlva nyerte a 2. ábrán feltüntetett kiflihez vagy pipához hasonló alakját. Ebben a formájában térképezte 1866-ban történt tagosítás alkalmával Hubaffy Sándor mérnök. A két térképen feltüntetett tó alakját összehasonlítva kitűnik, hogy a Szabolcsvármegyében uralkodó *északkeleti* és *délnyugati* szélnek megfelelően töltötte el a futóhomok a tónak a mondott tájak felőli oldalát annyira, hogy jelenlegi alakját kapta. A szél lassú és folytonos alakító munkája

A kálloszemjéni Nagy-Mohostó 1776-ban.

A Mohostó nyugati része, elől a tóba nyomuló bucka.

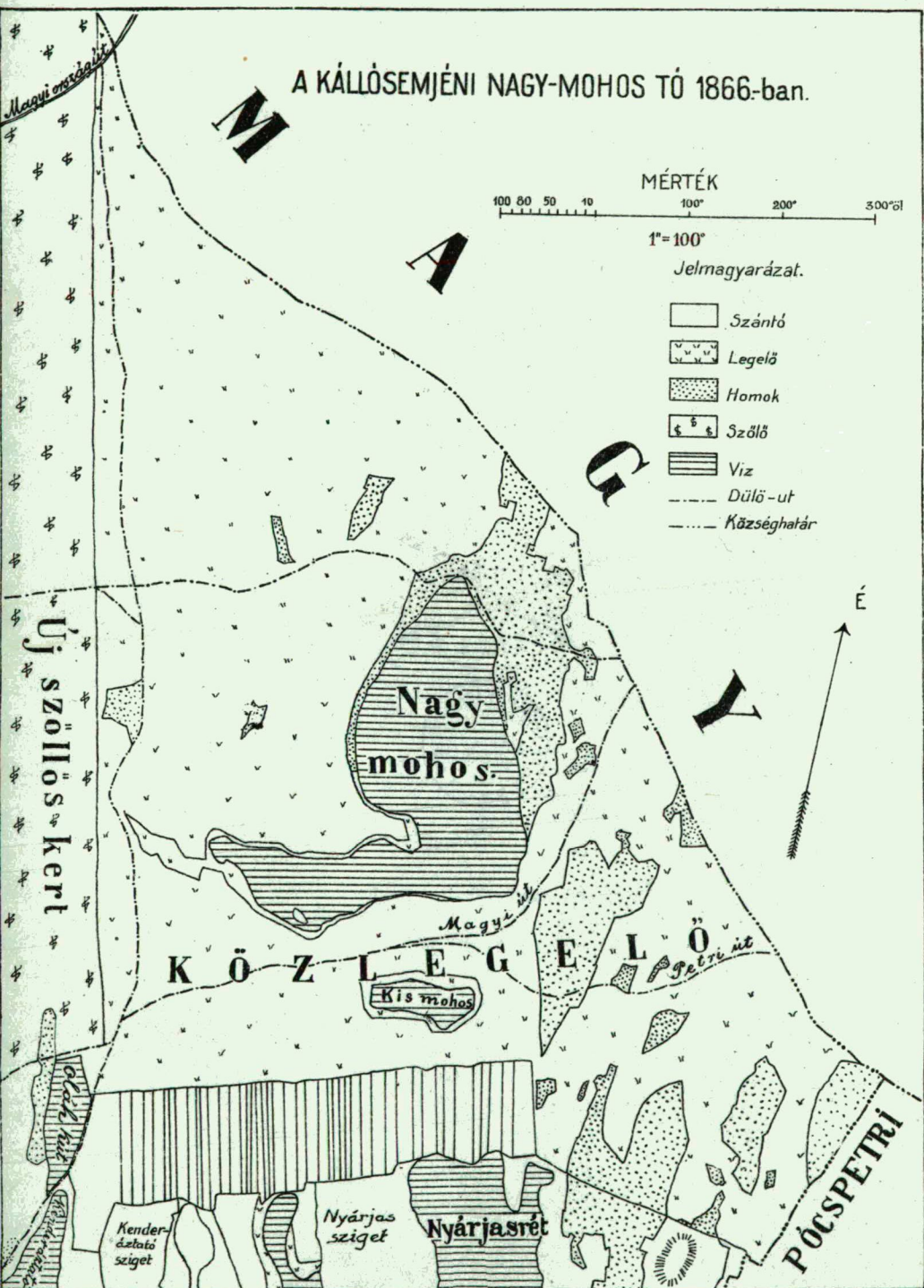
Mohostó látképe északról, közepén az uszóláp.

Kiss Lajos: A kállósemjéni Nagy-Mohostó környéke.

Halászkunyhó (gyékényből) a Mohostó partján.

Kiss Lajos : A kállósejéni Nagy-Mohostó és környéke.

ma is megfigyelhető a tó északnyugati szélén levő halászkunyhó közelében.

Az erdő kipusztítása után a Nagy Mohostó környéke közlegelő lett. Nyugati oldalán létesítették az Újszöllös kertet. Az 1871-iki Szeszich Lajos mérnök által készített térképen az erdő szántónak, a homokdomb terméketlen buckának van feltüntetve. Jelenleg is ilyen. Északi részén újabban telepített akácos van.

A Szakolyi tanyától vezető úton haladva, botanikusunk figyelmeztetése nélkül észre se vesszük az annyira látni óhajtott lápot. Homokdombokat látunk csak déli oldalán a még le nem vágott tengeri góróval s a mélyedésben nádist, milyent másfélhónapi együttes bolyongásunk alatt mélyebb fenekekben, tavak helyén annyszor volt alkalmunk szemlélni. Azt se vesszük észre, mikor a tó délnyugati végéhez érünk, mintha síma gyepen járnánk, akkor eszmélünk csak, mikor besüpped lábunk a zöld szőnyegbe, hogy már veszedelmes helyen vagyunk, hát megkerüljük a kukoricást és a tó nyugati oldala felőli — a térképen Mohos hegynek jelzett — dombokra megyünk fel. Innen belátható az egész tó úszólápjával együtt. Geologusunk fényképen örökíti meg. A széliútta medencében levő s kiflihez hasonló, mintegy 20—25 holdnyi nagyságú Nagy Mohos-tónak ma alig van 3 kis hold tisztása, szabad víztükre, síkvize az északi részén, a többin libegő láp van. A láp körül kárával ritkásan benőtt keskeny vízőv látszik, mit a láp, mint valami nagy szivacs, szorított ki.

A dombról a tó szélére vitt homokfúvason álló gyékénykévékből hevenyészett halászkunyhóhoz megyünk. Közeledtünkre vadkacsák rebbennek fel a lápból kettesével-hármasával. Megismerkedünk a 77 éves Németh Pál halásszal, ki koratavasztól késő őszig él itt halászgatva. Kérdésünkre azzal válaszol, hogy mióta emlékezik, ilyen volt a láp, de gyerek korában a szél még ide-oda vitte. Mikor keletkezhetett: ma már nem tudják a legöregebbek se; ilyennek ismerték mindig.

Egy pipa dohány beszédesebbé teszi. Míg rágyújt, gyönyörködünk a víz tetején úszó levelek közt virító vizitők (*Castalia alba*) hófehér virágaiban. Aztán hallgatjuk az öreg halász magyarázatát a tó nevééről, mely a tó szélén és a lápon levő sok

mohától eredt. A lápon van nád, káka, gyékény, páfrány, zsombék. Közepén rekettye és fűzfa. Télen a gatz, nádat levágják, előbbit fűteléknek, utóbbit háztető készítésre használják. A vízi szárnyasok közül itt tanyázik a vadkacsa, szárcsa, bűvár, vízityúk, éjjelre eljön háltni a serege is. Van még rajta sok vízipocok, úgy hogy a halászkunyhóban is felfúrja magát minduntalan.

Csolnakba ülünk és a tavi rózsa úszó levelei és virágai közt a láphoz evezünk, melynek szélén a páfrány nagy tömegét látjuk. A tőzegpáfrány (*Nephrodium thelypteris*) egyik nevezetessége lápunknak, mert ritka az Alföldön. A fellápokra jellemző. A Nyírségen csak még a nyírbátori Bátorligetben van.

Aki a lápra akar menni, annak ruhátlanul kell rálépnie, mert sokszor a zsombék mellé lépve hónaljig is lesüpped. Akit szenvedélye odavisz, nem könnyen feledhető emlékeket szerez a sűrű, karcoló növényzettől és a testébe ragadó piócéktól.

Visszajövet a tó lágy, átlátszó vizében rengeteg hinárt figyelünk meg, minduntalan megakasztja evezőnket. A Mohostóról azt tartja a nép, hogy mérhetetlen mélységű; a láp előtt, hol legmélyebbnek gondoltuk, megmértük, de 2-70 m. mélyen elértük a fenekét.

A látottakból ítélve a Mohostó nem valódi *felláp*, mivel arra a *Sphagnum* moha a jellemző uralkodó növény, azonban a flórája rokon a fellápokéval. Hogy egykor *Sphagnum*-láp volt-e, majd tőzegvizsgálata során lehet megállapítani. Itt a moha tömege alárendelt. Az öreg halász a mohától származtatja a tó nevét; az általa mutatott „moha” azonban nem eshet össze a botanikai moha fogalmával, mert az inkább apró növények sűrű szövedéke, meg tőzegtörmelék, sőt a vizet kitöltő tőzeganyag. Nem feltételezhetetlen, hogy a Mohos-tó is a *Sphagnum*tól kapta nevét hajdan, bár ha akkor volt, most is lehetne. Botanikusunk két órai fáradságos keresés után nyomát se találta a lápon. Ügylátszik a mohl-kérdés még nyílt kérdés, melyhez nyelvészeinknek és ethnographusainknak is hozzá kell szólni.

A mohlápok vezérnövénye a *vidrafű* (*Menyanthes trifoliata*) sok van a Mohos-tón. Ez a másik nevezetessége lápunknak előfordulhat, mint László Gábor írja, egyes tápanyagban

szegényebb rétlápon is.¹⁾ Szabolcsvármegye monographiájában (256. l.) Demecserről és Újfehértóról említetik.

A tóban levő hínárokat halászsunk *gyöszönynek* mondta. A Rétközben szerzett adataim szerint csak a *csillérkét* (chara) mondták gyöszönynek az odavaló öregek. Botanikusunk a Bodroghörszről a dús hínárvegetációt közli gyöszönynek, mint az öreg halász mondta.²⁾ Tisztázandó a gyöszöny is. Boros megállapítása szerint a Mohos-tó hínárját a következő fajok alkotják: Potamogeton natans, P. aentifolius, Najas minor, N. marina, Myriophyllum spicatum, mely tömegesen fordul elő és Utricularia vulgaris. A gyéren előforduló Lychothamnus barbatus-nak egyedüli termőhelye nagy Magyarországon a Mohostó.

Az öreg halász a parton ebédet főz. Mi is ebédelünk. Beszélgetés közben megtudjuk, milyen halak élnek a tóban: *csuka*, mely 8 kilósra megnő, *tat* 2 kilós, *keszeg* $\frac{1}{4}$ kilós, a töviskes *singér* másfél kiló. *Kárász* is akad fél kilós. E halakat versével (ötkarikás) és horoggal fogták ezelőtt is, ma is. A dandárján Mátyás nap (febr. 24.) előtt és után egy héttel fogják, mikor ívik. Május, június és július hónapokban szemenként. Állítja, hogy ennekelőtte se, ma se lehet sokat fogni benne, mert tiszta vize átlátszó; a fenekére leláthatni csendes időben. Tisztása (síkvize) is telisdenteli van gyöszönnyel, vízihínárral.

Van még a tóban sok csík és nadály, de nem fogják. A szárnyasokat ezelőtt vízre tett hurokkal fogták. A Mohos-tó különben vadászemberek kedves, sűrűn felkeresett vadászóhelye volt minden időben. A tóban fürdők úgy mondják, hogy buzog a víz benne érezhetőleg. Alkalmasint mocsárgáz buborékjait érezhetik, mely minden növényvel benőtt lápon képződik. Amennyiben buzog, nem lehet nagy ereje.

A halászkunyhót is megsejleljük, melyben heverőhelyül egy kéve gyékény szolgál s egy kis láda az összes bútorzat, melyben élelmiszer, evőeszköz, halászhorog áll. A ládán balta. A bogrács felakasztva fakukára. A kunyhó mellett verseháló és 3 m. hosszú nyelű *irtó*. Megnézzük még a kunyhó közelében levő, alig ásónyom mélységű gödörkutat, tele apró békával. Innen főz és iszik az öreg halász, igen jóízűnek állítja.

¹⁾ László G.: Tőzeglápok és előfordulásuk Magyarországon. 27. l.

²⁾ Dr. Boros Ádám: A Parlagcsa florájából. Föld és Ember 1926. 2. sz. 128. l.

A tóban ladik, abban evezők, hosszú fűzfa rudak és vízmerő szapoly.

Mielőtt elbúcsúzunk, lemezre kerül a kunyhó a társasággal együtt. Újabb felvétel készül a tó északkeleti sarkáról. Megkerülve a tó keleti oldalát, botanikusunk figyelmeztet a szélen levő *Caldesia parnassifolia* ritka vízinövényre, melynek szív alakú levelei jórészt a vízen úsznak.

Az előttünk levő szép széles, fasorral szegélyezett úton akarunk a községbe menni, mikor meglátjuk az első fa tövében ülő disznópásztort. Megszólítjuk, de az olyan mereven ül a fa mellett, mintha abból lenne kifaragva, a szeme se rebben. Előtte állva vesszük észre, hogy rokkant egyik kezére. Debreceni nagyszélű kalapja álladzóval leszorítva. Bazsarózsa piros arc, szelíd kék szem. Karján díszesen fonott karikásostor. Szemét legelteti kedves jószágán, egy tiszta fehér kis malacon, mely különválva a többitől, mintegy elkényeztetett gyerek incselkedik velünk, kivált a társaság nőtagjaival. Akkor szólal meg emberünk, mikor botanikusunkat felismeri hosszú szakálláról, kivel már találkozott egy héttel ezelőtt e helyen. Jó irányba igazít bennünket. Búcsúzkodás után még egyszer visszanezünk a titokzatos, rejtelmes csöndességű lápra. A lemenő nap vörösen néz vissza. Felettünk erős suhogással húznak a kacsák éjjeli szállásukra.

Kiss Lajos.

(Ehhez a cikkhez tartozik 3 képmelléklet és 2 térkép.)